

Háázinu (5Mózes 32.) פְּרִשְׁת הָאָזִינוּ

Szemelvények

הָאָזִינוּ הַשָּׁמַיִם וְאֶדְבְּרָהּ, וְתִשְׁמַע הָאָרֶץ אִמְרֵי פִי. (דברים לב, א)

Figyeljetek eget, hadd emeljek szót, és hallja a föld szám beszédét. (5Mózes 32:1.)

הַשָּׁמַיִם – **Figyeljetek eget...** – פּוֹשְׁאֵי מִתְּרָה בָּהֶם בְּיִשְׂרָאֵל – hogyan figyelmeztetem a zsidókat – וְתִהְיוּ אַתֶּם עֲדִים בְּדִבְרִי – és legyetek tanúim erre, – וְכֹן. – Ugyanígy kell érteni ezt is: – שָׂפָה אִמְרָתִי לָהֶם – == – **...és hallja a föld...** – וְתִשְׁמַע הָאָרֶץ

– **Miért éppen az eget és a föld legyenek a tanúk?** – אֲמַר מֹשֶׁה – Azt mondta Mózes: – אֲנִי בָּשָׂר וְדָם – Én csak egy hús-vér ember vagyok, – **Ha azt fogja mondani Izrael:** – לֹא קִבְּלֵנוּ עָלֵינוּ הַבְּרִית – „Nem vettük magunkra a szövetséget”, – מִי בָּא וּמְכַחֵשׂ – ki fogja tudni megcáfolni ezt? – לְפִיכֹה הָעֵיד – Ezért kell, hogy az ég és a föld tanúskodjék, – עֲדִים שֶׁהֵם קִיָּמִים – Ha [Izrael] méltó lesz rá, – יָבֹאוּ הָעֲדִים וְיִתְּנוּ שְׂכָרָם – jöjjenek a tanúk és adják meg érte jutalmukat: – הַגִּפְן תִּתֵּן פְּרִיָּהּ – „a szőlő hozzon gyümölcsöt, – וְהָאָרֶץ תִּתֵּן אֶת – a föld adjon termést, – וְהָעֵג פֶּדִיָּהּ” [1] – a tanúk a tanúk – תִּהְיֶה בָּהֶם יַד הָעֲדִים תִּחְלָה – a tanúk keze legyen ellenük az első: [2] – וְנִעַצַר אֶת הַשָּׁמַיִם – „és elzárja az eget, – וְהָאָרֶץ לֹא תִּבְרֵךְ – és a föld ne hozza meg termését” – וְאָבְדְתֶם מְהֵרָה – és utána: – וְעַל יְדֵי הָאֻמוֹת” [3] – a népek által.

הַצּוּר תָּמִים פְּעֻלוֹ כִּי כָל דְּרָכָיו מִשְׁפָּט, אֵל אֲמוּנָה וְאֵין עֹל צְדִיק וְיֹשֶׁר הוּא. (דברים לב, ד)

A szikla Ő, műve tökéletes, Mert minden útja igazság; A hűség Istene Ő, nincs Benne jogszegés, Igaz és egyenes Ő. (5Mózes 32:4.)

Noha – אֵף עַל פִּי שֶׁהוּא חֲזָק – **A szikla Ő, műve tökéletes...** – הַצּוּר תָּמִים פְּעֻלוֹ – el eozbri rzonu – amikor büntetéssel sújtja – כְּשֶׁמְבִיא פְּרַעְנוֹת – azokat, akik szembeszálltak akaratával, – נִמְסֹדֶרְיָהּ – nem sodorja el őket, – כִּי אֵם בְּדִין – hanem igazságosan cselekszik, – כִּי תָמִים פְּעֻלוֹ – hisz az Ő műve tökéletes.

– **...A hűség Istene Ő...** – אֵל אֲמוּנָה – Amiért az igazakat megjutalmazza – צְדָקָתָם – igaz mivoltukért – הַבָּא – az Eljövendő Világban. – וְנֹאף עַל פִּי שֶׁמְאַחֵר אֶת תְּגֻמָּוֹתָם – S noha késlekedik megjutalmazásukkal, – סוֹפוֹ לְאַמֵּן אֶת דְּבָרָיו – végül valóra váltja [adott] szavát.

מג a gonoszokkal szemben sem – זכר צדקתם – Egyenes cselekedeteiket megjutalmazza – בעולם הזה – még ebben a világban.

...Igaz és egyenes Ő. – Mindenké helyesli az Ő ítéletét, – וכן ראוי וישר להם – és ez illő és igaz dolog a részükről. – צדיק מפי הבריות – Az emberek igazságosnak tartják Őt, – וישר – és illő dolog [is] elismerni az Ő igaz mivoltát. Az ősidőkre, gondolj annyi nemzedék éveire; Kérdezd atyádat és ő elmondja neked, Véneidet és ők elbeszélnek neked. **(5Mózes 32:7.)**

Emlékezzél az ősidőkre... – ממה עשה בראשונים – Hogy miképpen bánt el a régiekkel, – ושהכעיסו לפניו – akik feldühítették Őt.

...Gondolj annyi nemzedék éveire... – דור אגוש – Enos nemzedékére, – ושהציו עליהם מי אוקינוס – akiket [az Örökkévaló] elárasztott az óceán vizével, – ודור המבול – és a Vízözön nemzedékére, – וישטפם – akiket elmosott.[4] – דבר אחר – Egy másik magyarázat: – לא נתתם לבבכם על – „Értsd meg az egyes nemzedékek” [dolgait], – להכיר להבא – hogy felismerd, a jövőre nézve, – שיש בידו להטיב לכם – hogy Neki hatalmában áll jól cselekedni veled – ולהנחיל לכם – és biztosítani számodra – וימות המשיח – a messiási időket – והעולם הבא – és az Eljövendő Világot.

...Kérdezd atyádat... – אלו הנביאים שנקראו אבות – Ez az „atyák”-nak nevezett prófétákra utal, – כמו שנאמר באלהיו – mivel írva van Élijáhuról:[5] – אבי אבי רכב ישראל – „Atyám, atyám, Izráel harci szekere.”

...Véneidet... – אלו החכמים – Ez a bölcsekre utal.

...és ők elbeszélnek neked. – הראשונות – A kezdetek történetét.

כנשר יעיר קנו על גוזליו ורחף, ופרש כנפיו וקחהו וישאהו על אברתו. (דברים לב, יא)

Mint a sas, amely kirebbenti fészket, Fiókái fölött lebeg, Kiterjeszti szárnyait, fölemeli és viszi őket kifeszített szárnyain. (5Mózes 32:11.)

Mint a sas, amely kirebbenti fészket... – כנשר יעיר קנו – Könnyorülettel és együttérzéssel vezette őket, – וכחמלה – ואינו נכנס לקנו – על בניו – akár egy sas, amely könnyorületes – ורחמני – Nem váratlanul száll le fészkére, – עד שהוא מקשקש – hanem előbb csapkod – ומטרף על בניו בכנפיו – és felkavarja szárnyaival a levegőt a fiókák fölött, – בין שוכה לחברתה – [röpködve] egyik fától a másikig, – ויהא בהן – egyik ágtól a másikig, – כדי שיעורו בניו – hogy felélénkítse fiókáit, – כח לקבלו – s azok képesek legyenek fogadni őt.

...amely kirebbenti fészket... – יעורר בניו – Felrázza gyermekeit. **...Fiókái fölött lebeg...** – אינו מכביד עצמו עליהם – Nem tolakodik közékük, – אלא מחופף – hanem röpköd [fölöttük], – נוגע ואינו נוגע – megérintve és mégsem érintve meg [őket]. – אף הקדוש ברוך הוא – Ugyanígy [tesz] az Örökkévaló; – שדי לא מצאנהו – „A Mindenhatót nem tudjuk megtalálni, – שגיא כח – hatalma fenséges.”[6]

Amikor jött, hogy átadja a Tórát, – לא נגלה עליהם מרות אחת – nem egy irányból mutatkozott meg nekik, [mert az túl megterhelő lett volna nekik,] – אלא מארבע רוחות – hanem négy irányból, – שְׁנֹאֲמַר – amint írva van: [7] – „Az Örökkévaló a Szinájrról jött, – וְזָרַח מִשְׁעִיר לְמוֹ – és fölsugárzott feléjük Széir tájáról, – הוֹפִיעַ מִהָר פָּאָרֶן – Felragyogott Páran hegye felől...” – אֱלוֹהַּ מִתִּימָן יָבֵא – „Témán felől jön az Isten”; [8] – ez a negyedik irány.

– כְּשֶׁבָא לְטֹלָן – **Kiterjeszti szárnyait, fölemeli őket...** – יִפְרֹשׁ כַּנְּפָיו יִקְחֵהוּ – Amikor jön, hogy vigye őket – מִמְּקוֹם לְמְקוֹם – egyik helyről a másik helyre, – כְּשֶׁאָר עוֹפוֹת – mint más madarak. – לְפִי שֶׁשָּׂאָר עוֹפוֹת יִרְאִים מִן הַנֶּשֶׁר – Más madár ugyanis fél a sastól, – וּפּוֹרַח עָלֵיהֶם – amely a magasban lebeg – וְפּוֹרַח עָלֵיהֶם – és fölöttük száll, – לְפִיכָּהּ נוֹשָׂאֵן בְּרִגְלָיו – ezért [más madár] karmaiban viszi [fiókáit] – מִפְּנֵי הַנֶּשֶׁר – a sas miatt. – אֲבָל הַנֶּשֶׁר – A sas viszont – אֵינוֹ יָרֵא – nem fél semmitől, – אֱלֵא מִן הַחֵץ – csak a nyílvezzőtől, – מוֹטֵב שֶׁיִּכְנַס הַחֵץ בִּי – és ezért a szárnyain viszi [a fiókáit], – אֹמֵר – mondván: – „Inkább belém hatoljon a nyílvezző – וְלֹא יִכְנַס בְּכַנִּי – mintsem hogy a fiókáimba.” – אֵף הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא – Ugyanezt [mondja] az Örökkévaló: – וְאָשָׂא כְּשֶׁנִּסְעוּ [9] – „Hordoztalak benneteket sasszárnyakon.” – אֶתְכֶם עַל כַּנְּפֵי נְשָׂרִים וְהַשִּׁיגוּם עַל – Amikor az egyiptomiak üldözőbe vették őket – הָיוּ זֹרְקִים בָּהֶם חֲצִיִּים וְאַבְנֵי בְּלִיטָרָאוֹת – és beérték őket a tengernél, – מִיָּד – Mire rögvest: – וַיִּסַּע מִלֶּאדָּה הָאֱלֹהִים וְגוֹ' – „Ekkor elindult Isten angyala... – וַיָּבֵא בֵּין מַחֲנֵה – [Az angyal és a felhőoszlop elnyelték az izraelitáknak szánt nyilakat és kőlövedékeket.]

חֲמָאֵת בְּקָר וְחֵלֶב צֹאן עִם חֵלֶב כְּרִים וְאֵילִים בְּשֹׁן וְעֵתוּדִים עִם חֵלֶב כְּלִיֹּת חֲטָה, וְדָם עֵנָב תִּשְׁתֶּה חֶמֶר.
(דברים לב, יד)

Tehenek vaját és a juhok tejét, A bárányok zsírjával, Básán nevelte kosokat és kecskéket, És a búza veséinek zsírját; És a szőlő véréből ittál bort. (5Mózes 32:14.)

– עַז הָיָה בִּימֵי שְׁלֹמֹה – Ez Salamon idejében történt, – עֲשָׂרָה בְּקָר בְּרִיאִים – amint írva van: [11] – „tíz hizlalt marhára, – וּמֵאָה צֹאן – és száz juhra.” [Ez Salamon udvara napi élelmezésének egy részét fedezte.]

– עַז הָיָה בִּימֵי עֲשֶׂרֶת הַשָּׁבָטִים – **...A bárányok zsírjával...** – עִם חֵלֶב כְּרִים – Ez a tíz törzs idejében történt, – שְׁנֹאֲמַר – amint írva van: [12] – „Megeszik a nyájból a bárányokat.”

– עַז הָיָה בִּימֵי שְׁלֹמֹה – Ez Salamon idejében történt, – וַיְהִי לְחֵם שְׁלֹמֹה וְגוֹ' – amint írva van: [13] – „Salamon udvarának ennyi élelemre volt szüksége...”

...És a szőlő véreből ittál bort. – בימי עֲשֶׂרֶת הַשָּׁבָטִים – A tíz törzs idején: – „Kelyhekből isszák a bort.”[14]

Tehenek vaját... – הוא שָׁמֵן – Ez arra a zsiradékra utal, – הנִקְלָט מֵעַל – amelyet a tej színéről fölöznek le.

És a juhok tejét (chálév cojn). – וְהָלֵב צֹאן – Juhtej. – וְכִשְׁהוּא – Szóösszetétel [részeként] használva – נִקְוֵד הָלֵב – [a szó] vokalizációja „chálév”, [és nem a megszokott „cháláv”,] – כְּמוֹ בְּהָלֵב אִמּוֹ – mint az „anya tejében” [kifejezésben].[15]

...bárányok... – כְּבָשִׁים – Juhok.

...kosokat... – כְּמִשְׁמְעוֹ – A maga egyszerű jelentése szerint.[16]

...Básán nevelte... – שְׂמָנִים הָיוּ – Ezek igen kövérek voltak.

...a búza veséinek [zsírját]... – קֹוֶר – Kövér – קֹוֶר בִּזְרָא – Kővér búza[szemek], – כְּחֵלֶב קְלִיּוֹת – [kövérek,] akár a vese kövérje, – וְגִסְיֵן כְּכֹלֵיאָ – és vesére hajazó nagyságúak.[17]

...a szőlő véreből... – תִּהְיֶה שׁוֹתֶה יַיִן טוֹב – Kiváló bort fogsz inni, – וְטוֹעֵם יַיִן חָשׁוּב – és finom borokat fogsz kóstolni.

...szőlő (chámer)... – יַיִן בְּלִשׁוֹן אֲרָמִי – „Bor” arámiul.

...szőlő... – אֵין זֶה שֵׁם דְּבָר – Ez [a szó azonban a mi versünkben] nem egy főnév. – אֶלָּא לִשׁוֹן מְשַׁבַּח בְּטַעַם – Inkább egy kifejezés, melynek jelentése: „felséges ízű,” – וויינ״ש בִּלְעֻז – ófranciául: *vinos*. – וְעוֹד יֵשׁ לְפָרֵשׁ שְׁנֵי מִקְרָאוֹת הַלָּלוּ – Onkelosz fordításával összhangban: – „A föld hatalmasai fölé helyezi majd őket, stb.”[19]

יִנְבְּחוּ לַשְּׂדִים לֹא אֱלֹהִים לֹא יְדָעוּם, חֲדָשִׁים מִקְרָב בָּאוּ לֹא שְׁעָרוּם אֲבֹתֵיכֶם. (דברים לב, יז)

Áldoztak gonosz szellemeknek, akik nem istenek, Isteneknek, akiket nem ismertek, Nemrég jött, új, Akiktől nem féltek atyáitok. (5Mózes 32:17.)

...akik nem istenek... – כְּתַרְגוּמוֹ – Ahogyan Onkelosz fordítja:[20] – דְלִית בְּהוֹן צְרוּךְ – „...akik semmilyen igényt nem elégítenek ki.”[21] – אֵלוֹ הֵיָה בְּהֵם צְרוּךְ – Ha kielégítettek volna valamiféle igényt, – a megtorlás nem lett volna fele olyan kemény sem,[22] – כְּמוֹ עַכְשָׁו – mint most.

...Nemrég jött, új... – מֵג אֶפְלוֹ הָאֲמוֹת לֹא הָיוּ רְגִילִים בְּהֵם – Még a nem-zsidók számára is szokatlanok voltak. – גוֹי שֶׁהָיָה רוֹאֶה אוֹתָם – Egy nem-zsidó, ha látta ezeket, – הָיָה אוֹמֵר – azt mondta: – זֶה צֶלֶם יְהוּדִי – „Ez egy zsidó bálvány.”

...Akiktől nem féltek (szóárum) atyáitok. – לֹא יִרְאוּ – Nem rettentek meg tőlük, – לֹא עָמְדָה שְׁעָרְתֶם מִפְּנֵיהֶם – nem állt fel a szőr (szóár) a hátukon előttük; – דָּרַךְ שְׁעָרוֹת הָאָדָם לְעֲמוֹד מִחֲמַת יְרָאָה – az ember testszőrzete [ugyanis] szokás szerint felágaskodik a rettenettől. – וְיֵשׁ לְפָרֵשׁ עוֹד – És – אֵין זֶה שֵׁם דְּבָר – A Szifré [midrás] így magyarázza ezt.[23] – וְגִדְרָשׁ בְּסִפְרֵי – És még az is magyarázatra szorulhat, – שְׁעָרוֹם – hogy a „szóárum” szó –

לשוֹן – ugyanazt jelenti, mint a – „démonok szökdelnek ott” [szövegrészben][24] – „szöirim” – a démonokra utaló „szöirim” szó. – אַתְּיָאִיִּם הֵם הַשְׂדֵּיִם – Atyáitok nem tekintették ezeket démonoknak.

הֵם קִנְאוּנֵי בְּלֹא אֵל כְּעֶסוּנֵי בְּהַבְלִיָּהֶם, וְאֲנִי אֶקְנִיאֵם בְּלֹא עֵם בְּגוֹי נָבֵל אֶכְעִיסֵם. (דברים לב, כא)
Felháborítottak Engem azzal, aki nem isten; Haragra ingereltek hiábavalóságaikkal, És Én felháborítom őket azzal, ami nem nép, És haragra ingerlem őket hitvány nemzettel. (5Mózes 32:21.)

קִנְאוּנֵי – **Felháborítottak Engem...** – הִבְעִירוּ תְּמִתִּי – Feltüzelték haragomat.
בְּלֹא אֵל – **...azzal, aki nem isten...** – בְּדָבָר שֶׁאֵינּוּ אֱלֹהִים – Valamivel, ami nem Isten.

בְּלֹא עֵם – **...azzal, ami nem nép...** – בְּאִמָּה שֶׁאֵין לָהּ שֵׁם – Egy néppel, amelynek semmi híre sincs, – כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר – amint írva van: – הֵן אֶרֶץ כְּשָׂדִים – „Íme, a káldeusok országa! – זֶה הָעַם לֹא הָיָה – Még nem is volt ez a nép.”[25] – וּבְעֵשׂוֹ – „Nagyon megvetett leszel!” – בְּזוּי אֶתָּה מְאֹד – [26] – הוּא אוֹמֵר – Ézsauval kapcsolatban pedig az áll: [26] – „Nagyon megvetett leszel!”

בְּגוֹי נָבֵל אֶכְעִיסֵם – **...És haragra ingerlem őket hitvány nemzettel.** – אֵלוֹ הַמִּינִים – Ez az ateistákra utal. – וְכֵן הוּא אוֹמֵר – Ehhez hasonlóan még ez áll: [27] – אֵין אֱלֹהִים – „Azt gondolja magában a bolond, – אֵין אֱלֹהִים – hogy nincs Isten!”

מִחוּץ תְּשַׁכֵּל חֶרֶב וּמִחֲדָרִים אֵימָה, גַּם בְּחוּר גַּם בְּתוּלָה יוֹגֵק עִם אִישׁ שִׁיבָה. (דברים לב, כה)
Künn a kard fog öldökölni, És az otthonokban a rémület. Ifjat és szüzet, Csecsemőt és ősz hajú aggot. (5Mózes 32:25.)

מִחוּץ תְּשַׁכֵּל חֶרֶב – **Künn a kard fog öldökölni...** – מִחוּץ לְעִיר – A városon kívül – תְּשַׁכֵּל חֶרֶב – felfegyverzett csapatok fogják karddal megtizedelni őket.

וּמִחֲדָרִים אֵימָה – **...És az otthonokban a rémület...** – כְּשֶׁבֹרַח וְנִמְלֵט מִן הַחֶרֶב – Ha elinalna és megmenekülne a kardtól, – חֲדָרֵי לְבוֹ נְקוּפִים עָלָיו מִחֶמֶת אֵימָה – szíve kamrái fognak a rémülettől hevesen kalapálni, – וְהוּא מֵת וְהוֹלֵךְ בָּהּ – egészen addig, míg ki nem múlik. – דָּבָר אֶחָד – Egy másik magyarázat arra, hogy – „És az otthonokban a rémület”: – וּמִחֲדָרִים אֵימָה – „És az otthonokban a rémület” – בְּבֵית תִּהְיֶה אֵימָה – Az otthonokban a dögvész rémülete [markolja majd a szíveket], – כִּי עָלָה מְנוֹת בְּחַלּוֹנֵינוּ – [28] – amint írva van: [28] – „Belépett ablakainkon a halál.” – וְכֵן תִּרְגַּם אוֹנְקֵלוֹס – Így fordítja Onkelosz is.

מִחוּץ תְּשַׁכֵּל חֶרֶב – **Künn a kard fog öldökölni,** – מִחוּץ תְּשַׁכֵּל חֶרֶב – Egy eltérő értelmezés: – מִחוּץ תְּשַׁכֵּל חֶרֶב – „Künn a kard fog öldökölni,” – עַל מַה שֶׁעָשׂוּ בַּחֲצוֹת – [azaz] a házon kívül tanúsított viselkedésük miatt, – שֶׁנֶּאֱמַר – amint írva van: [29] – „Ahány utcád van, Jeruzsálem, – שְׁמַתָּם מְזַבְּחוֹת לְבִשְׁת – annyi oltárt készítettél a gyalázatos bálványoknak.” – וּמִחֲדָרִים אֵימָה – „És az otthonokban a rémület” – עַל מַה שֶׁעָשׂוּ בְּחֲדָרֵי חֲדָרִים – [jelentése:] viselkedésük miatt a

legbelsőbb helyiségekben, – שְׁנֵאמֶר – amint írva van:[30] – אֲשֶׁר זָקְנֵי בֵּית יִשְׂרָאֵל – „Mit művelnek Izráel házának a vénei a sötétben, – אִישׁ בְּחֹשֶׁךְ – עוֹשִׂים בְּחֹשֶׁךְ – מִשְׁפִּיתוּ – mindegyik a maga bálványának fülkájénél?!”

כִּי לֹא כְצוּרְנוּ צוּרָם, וְאֵיבֵינוּ פְּלִילִים. (דברים לב, לא)

Mert az ő sziklájuk (köcurénu) nem olyan, mint a mienk, Maguk az ellenségeink legyenek bírák.(5Mózes 32:31.)

כָּל זֶה – **Mert az ő sziklájuk nem olyan, mint a mienk...** – כִּי לֹא כְצוּרְנוּ צוּרָם – Mindezt az ellenségnek meg kellett volna értenie: – הָיָה לָהֶם לְאוֹיְבֵים לְהִבִּין – „az Örökkévaló kiszolgáltatta őket” (Izraelt), – וְלֹא לָהֶם – שֶׁהֵשֵׁם הַסְּגִירָם – és hogy a győzelem sem nem az övék, sem nem isteneiké, – וְשֶׁהָיָה עַד הַנָּה לֹא יוֹכְלוּ כָּלוּם אֱלֹהֵיהֶם – ugyanis isteneik mindeddig tehetetlenek voltak – כִּי לֹא – אֲנִי מִינְדֵּנְהוֹן – a mi Mindenhatónk ellenében, – כָּל צוּר – mert az ő sziklájuk nem olyan, mint a mi Sziklánk. – כֶּסֶלְעֵנוּ סֵלְעָם – A „cur” a Szentírásban mindig sziklára utal. – שֶׁבְּמִקְרָא לְשׁוֹן סֵלְעָם

וְעַכְשָׁיו אוֹיְבֵינוּ – **...Maguk az ellenségeink legyenek bírák.** – הָרִי שְׁצוּרְנוּ – Most már ellenségeink bíraskodnak felettünk, – מִקְרָנוּ לָהֶם – mert a mi Mindenhatónk eladott minket nekik.

כִּי מִגִּפְּוֹן סֹדֶם גִּפְּוֹנִים וּמִשְׁדָּמַת עֲמֹרָה, עֲנַבְמוֹ עֲנַבֵּי רוּשׁ אֲשֶׁפְּלוֹת מְרֹרֶת לְמוֹ. (דברים לב, לב)

Mert azoknak szőlője Szodoma szőlőjéből való, És Gomora dűlőiről, Szőlőszemeik mérges bogyók, Keserűek a gerezdjeik. (5Mózes 32:32.)

כִּי מִגִּפְּוֹן סֹדֶם גִּפְּוֹנִים – **Mert azoknak szőlője Szodoma szőlőjéből való...** – אֲמַרְתִּי בְּלִבִּי – Ez összefüggésben van a fentebbi szöveggel:[31] – מִסָּב לְמַעַלָּה – „Mondtam, elfúvom őket, – וְאֲשַׁבֵּית זָכְרָם – És kiirtom emléküket az emberek közül,” – מִפִּי שֶׁמַּעֲשִׂיהֶם – mert a viselkedésük olyan, – מַעֲשֵׂה סֹדֶם – mint amilyen Szodoma és Gomora lakosaié.

כְּמוֹ וּשְׁדָמוֹת לֹא עֲשֵׂה אֶכֶל – Termőföldek, – **...dűlői...** – שְׁדָמוֹת – mint a „a kertek sem teremnek ennivalót” [szövegrészben] [32] – בְּשְׁדָמוֹת קִדְרוֹן – [és a] „Kidrón mezején” [szövegrészben]. [33]

– **...Szőlőszemeik mérges bogyók...** – עֵשֶׂב מָר – Egy keserűfűféle [ízére hasonlítanak].

– **...Keserűek a gerezdjeik.** – מִשְׁקָה מָר – Keserű ital, – רָאוּי – az való nekik. – מִפִּי מַעֲשִׂיהֶם פְּרַעְנוֹתָם – Viselkedésüknek megfelelő a büntetésük. [Mivel Szodoma lakóira hasonlítanak, megérdemlik, hogy kemény (azaz „keserű”) bűnhődésben legyen részük.] – וְכֵן תִּרְגַּם אוֹנְקֵלוֹס – Onkelosz ezt hasonlóan fordítja: – וְתוֹשְׁלַמַת עוֹבְדֵיהוֹן – „A viselkedésükért járó megtorlás – כְּמִרְרוֹתָהוֹן – arányos az ő keserűségükkel.”

ואמר אי אלהימו, צור חסיו בו. (דברים לב, לז)

Es így szól: Hol vannak isteneik, A szikla, ahol menedéket találtak? (5Mózes 32:37.)

ואמר – **Es így szól...** – הקדוש ברוך הוא – Az Örökkévaló – עליהם – velük kapcsolatban: – אי אלהימו שעבדו – „Hol van isteneik, akit imádtak?”

...A szikla, ahol menedéket találtak? – הסלע – A sziklaszirt, – נשקיו מתכסין בו – amellyel óvták magukat – מפני החמה והצננה – a naptól és a hidegtől, – כלומר – mintha csak azt mondanánk, hogy – נשקיו בטוחין בו – abba helyezték bizodalmukat, – להגן עליהם מן הרעה – hogy majd megvédi őket minden rossztól.

ראו עתה כי אני אני הוא ואין אלהים עמדי, אני אמית ואחיה מחצתי ואני ארפא ואין מידי מציל. (דברים לב, לט)

Lássátok most, hogy Én, Én vagyok az, És nincs más isten mellettem: Én ölök és Én éltetek, Én ütöttem sebet és Én gyógyítok, És nincs, aki kiszabadíthat kezemből. (5Mózes 32:39.)

ראו עתה – **Lássátok most...** – הפרענות שהבאתי עליכם – Tanulj a büntetésből, amellyel sújtottalak, – ואין לך מושיע – és senki sem menthetett meg tőle, – ומן התשועה שאושיעכם – és a megszabadításból, amelyben részesítelek majd, – ואין מוסה בידי – és amiben senki sem akadályozhat meg Engem,

...hogyan Én, Én vagyok az... – אני להשפיל – Én vagyok az, aki lealacsonyít, – ואני להרים – és Én, aki felemel.

עומד כנגדי למחות – **...És nincs más isten mellettem...** – **Hogy szembeszálljon Velem és megakadályozzon Engem.**

עמדי – **...mellettem...** – דוגמתי וכמוני – Aki hasonlítható vagy hasonló lenne Hozzám.

הפושעים בי – **...És nincs, aki kiszabadíthat kezemből.** – ואין מידי מציל – Azokat, akik szembeszállnak velem.

הרנינו גוים עמו כי דם עבדיו יקום, ונקם ישיב לצריו וכפר אדמתו עמו. (דברים לב, מג)

Szereztek örömet, ó nemzetek az Ő népének, Mert Ő megbosszulja szolgálóinak vérét, És bosszút áll ellenségein, És engesztelést ad országának és népének. (5Mózes 32:43.)

הרנינו גוים עמו – **Szereztek örömet, ó nemzetek az Ő népének...** – אבן – Abban az időben – ישבחו האמות את ישראל – a népek dicsőíteni fogják Izraelt: – ראו מה שבחה של אמה זו – „Nézzétek, milyen dicséretre méltó ez a nép! – שדבקו – Hűségesek maradtak – ביהקדוש ברוך הוא – az Örökkévalóhoz, – בכל התלאות שעברו עליהם – minden ínségükben, mely sújtotta őket. – ולא עזבוהו – Nem hagyták Őt el, – ובשבחו וקבחו – ismervén jóságát és erényességét.”

„Mert tanácsvesztő népek azok” [28. vers], – כְּמוֹ שִׁפְרֵשֶׁתִי תִחְלֶה – ahogyan azt már korábban magyaráztam – עַד וְאוֹיְבֵינוּ פְּלִילִים – egészen addig, hogy: „Ellenségeink lesznek a bírák” [31. vers].

וַיָּבֵא מֹשֶׁה וַיְדַבֵּר אֶת כָּל דְּבָרֵי הַשִּׁירָה הַזֹּאת בְּאָזְנֵי הָעָם, הוּא וְהוֹשֵׁעַ בֶּן נוּן. (דברים לב, מד)

És ment Mózes és elmondta ez ének minden szavát a nép fülébe, ő és Hóséa, Nún fia. (5Mózes 32:44.)

Kettejük – שֶׁבֶת שֶׁל דִּיּוּזְגֵי הַיְתָה – **...ő és Hóséa, Nún fia.** – הוּא וְהוֹשֵׁעַ בֶּן נוּן Szombatja volt ez [a Szombat], – נִטְלָה רִשׁוּת מִזֶּה – amikor a vezetés elvétetett az egyiktől – וְנִתְּנָה לָזֶה – és átruháztatott a másikra. [Mózes is és Jehósuá is magyarázta a törvényt; Mózes a nap elején, Jehósuá a nap végén.] – מֹשֶׁה אֵלֵּימִיד לוֹ מֹשֶׁה מְתוּרְגָּמָן לִיהוֹשֻׁעַ – Mózes állított egy kikiáltót Jehósuá számára, [42] – שָׁיָהָא דּוֹרֵשׁ בְּחַיֵּיו – hogy annak lehetősége legyen még az ő (Mózes) életében törvényt magyarázni, – כִּדִּי שְׁלֹא יֵאָמְרוּ יִשְׂרָאֵל – s így az izraeliták ne mondhassák majd, hogy: – בְּחַיֵּי רַבָּךְ – „Míg élt a mestered, – לֹא הֵיָה לְךָ לְהָרִים רֹאשׁ – nem emelhetted fel a fejed!” – וְלָמָּה קוֹרְאָהּ – לומר – És miért neveztetik itt [Jehósuá] „Hoséa”-nak? – כֵּן הוֹשֵׁעַ – Tudtunkra adandó, – שְׁלֹא זָנָח דַּעְתּוֹ עָלָיו – hogy nem volt önhitt, – הוֹשֵׁעַ עַל פִּי – ő a székely – הוֹשֵׁעַ עַל פִּי – mert noha átruháztatott rá a vezető szerep, – כְּאִשֶּׁר מִתְחַלְתּוֹ – mint amilyen eredetileg volt. [43]

כִּי לֹא דָבָר רַק הוּא מִכֶּם כִּי הוּא חַיִּיכֶם, וּבְדַבָּר הַזֶּה תֵּאָרִיכוּ יָמִים עַל הָאָדָמָה אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים אֶת הַיַּרְדֵּן שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ. (דברים לב, מז)

Mert nem üres beszéd az számotokra, hanem az a ti életetek és ez ige által lesztek hosszú életűek azon a földön, ahova átkeltek a Jordánon, hogy birtokba vegyétek. (5Mózes 32:47.)

לֹא לְחִנָּם – **Mert nem üres beszéd az számotokra...** – כִּי לֹא דָבָר רַק הוּא מִכֶּם – mert sok jutalom függ ettől – כִּי הוּא חַיִּיכֶם – [ugyanis]: **...az a ti életetek...** – דָּבָר אֲחֵר – Egy másik magyarázat: – אֵין לָךְ דָּבָר רִיקָן בְּתוֹרָה – Nincs semmi üres [fölösleges] dolog a Tórában, – אֲמַתְּ יִגְעִים בָּהּ – amit ha megmagyarázol ne járna érte jutalom. – תִּדְעֵ לָךְ – Erre példa – שְׁכֹן אֲמָרוּ – Bölcseink magyarázata [egy látszólag érdektelen bibliai részletre]: – וְאַחֲרָיו לֹטָן תִּמְנָע – „És Lótán nővére: Timná” [44] [ezek szerint hercegi családból származott, ennek ellenére azt olvassuk: [45] – וְתִמְנָע – mert így szólt: – הֵיָתָה פִּילְגֶשֶׁת וְגוֹי – „És Timná [Elifáz] ágyasa volt” – לִפִּי שִׁאֲמָרָה – Nem vagyok méltó arra, hogy a felesége legyek, – הֵיָתָה פִּילְגֶשֶׁת וְגוֹי – bárcsak a ágyasa lehetnék! – וְכָל כֵּן לָמָּה – Mindezeket miért mondja el a Tóra? – הוֹדִיעַ שְׁבָחוֹ שֶׁל אַבְרָהָם – Hogy tudassa Ábrahám dicsőségét, – שֶׁהָיוּ שֹׁלְטָנִים וּמְלָכִים – hogy voltak uralkodók és királyok, –

[13] 1Királyok 5:2.

[14] Ámosz 6:6.

[15] 5Mózes 14:21.

[16] A szó nem „előkelőket” jelent, mint a *Jechezkél* 17:13-ban.

[17] A vesével való összehasonlítás mindkét szempont alapján történt.

[18] 14-15. vers.

[19] „... nékik adja ellenségeik hadizsákmányát és lábuk elé helyezi városok uralkodóinak rablott holmijait és nagyhatalmú városok lakosainak összes vagyonát. Nékik adja mind a királyok és más hatalmasságok prédáját, nagyjaik minden gazdagságával egyetemben, országaik népét és egész örökségét; nem is beszélve seregeik és harci szekereik hadizsákmányáról. Hírneves harcosaik vére vízként fog ömleni.”

[20] Nem „nem-istenek”-ként. A Szentírás „istenek”-ként aposztrofálja a bálványokat, mert akik imádják ezeket, azok istenekként fogadják el őket.

[21] A démonok csupán ártani tudnak, míg a napnak valamint az imádat egyéb égitesteinek van valamiféle hasznos rendeltetése a természet rendjében.

[22] Mindenképpen lett volna, de nem ennyire kemény.

[23] 32:17.

[24] *Jesájá* 13:21.

[25] *Uo.* 23:13. Nem voltak ott a Babel tornyának felépítését követően megszületett hetven nép között.

[26] *Ovádjá* 1:2.

[27] *Zsoltárok* 14:1.

[28] *Jeremiás* 9:20.

[29] *Uo.* 11:13.

[30] *Jechezkél* 8:12.

[31] 26. vers. A közbeeső versek érthetővé teszik, balga módon mit mond majd az ellenség, és hogy mit kellett volna mondaniuk, ha bölcsek lettek volna.

[32] *Chávákuk* 3:17.

[33] 2*Királyok* 23:4.

[34] *Joél* 4:19.

[35] *Ovádjá* 1:10.

[36] 1*Mózes* 32:21.

[37] *Zsoltárok* 85:2.

[38] *Uo.*

[39] 28. vers. Rabbi Nechemjá ott a tanács, az útmutatás eltékozlását a nem-zsidó népeknek tulajdonítja, Rabbi Jehuda viszont a zsidóknak.

[40] A 32. verstől a szakasz végéig, és úgy, mint ami Izraelre utal.

[41] Rási nem tárgyalja egy másik, a 37-38. verssel kapcsolatos véleménykülönbségüket. Az ő értelmezése szerint Isten megkérdezi a zsidókkal kapcsolatban: „Hol vannak isteneik, akiket imádtak?” Rabbi Jehuda nézete szerint itt a zsidók kérdezik, hogy hol vannak a nem-zsidók istenei. Nyilvánvalóan mindkét értelmezés elfogadható.

[42] Az volt a szokás, hogy egy kikáltó tette közhírré fennhangon a mester magyarázatait.

[43] Amikor még Hoséa volt a neve. Később (4Mózes 13:16.) Mózes változtatta meg a nevét „Jehosua”-ra.

[44] 1Mózes 36:22.

[45] Uo. 12.

[46] Uo. 7:13. Lásd még Rási koometárját *uo.*

[47] 2Mózes 12:51.

[48] Uo. 7-12. fej.

[49] Uo. 14:26-27.

[50] Uo. 16. fej.

[51] Uo. 16:13., 4Mózes 11:31.

[52] Uo. 20:1-11.

[53] 2Mózes 19-20. fej.

[54] Lásd: Rási 4Mózes 20:26.

[55] 49. vers.